

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

"המדינה שכחה תינוק במכונית (וזה אתה)" - אודי שרבני

מתוך: אהבתי יותר את החומר המוקדם שלך, הקיבוץ המאוחד, 2020

אודי שרבני – על היוצר

אודי שרבני הוא סופר, משורר, פזמונאי, תסריטאי וספרן. שרבני נולד ב- 1976 וגדל בתל-אביב לאם שעלתה מעיראק ולאב יליד חברון. שרבני הוא כדורגלן עבר. הוא שיחק בקבוצת הנוער של מכבי תל-אביב, ובקבוצות הבוגרים: הכח רמת-גן, מכבי הרצליה והפועל יהוד, ופרש כתוצאה מפציעה כשהיה בן 25. לאחר פרישתו מכדורגל הוא הוציא לאור את העיתון המחתרתי "מסטיק אבטיח", וכן החל לכתוב בעיתונים שונים כגון "עכבר העיר", "טיים אאוט", "העיר", "הארץ". בגיל 35, פירסם שרבני את ספר הביכורים שלו "למה אתה לא מחייך" (2011). חמש שנים לאחר מכן ראה אור ספרו השני "יש לך בשביל מה" (2016). ספר זה נכלל ברשימת הספרים המועמדים לפרס ספיר לאותה שנה. את ספר הפרוזה השלישי שלו, "צריך לעשות את זה יותר", פירסם שרבני בשנת 2018. ספר השירה הראשון שלו "אהבתי יותר את החומר המוקדם שלך" ראה אור בשנת 2020. שרבני הוא זוכה פרס הסיפור הקצר של עיתון הארץ לשנת 2009, וכן זוכה פרס שרת התרבות למשוררים בתחילת דרכם לשנת 2017. שרבני כותב שירים למוסיקאים ישראלים כמו ברי סחרוף, שרון מולדאבי, עמיר לב, אסף ארליך ואחרים. בשנת 2021 הוציא אלבום משותף עם מאור כהן תחת הכותרת "כמו ששומעים".

שרבני מוצא קשר בין כדורגל לבין מלאכת הכתיבה. כשנשאל בראיון לערוץ הספורט מה הקשר בין הלהט של הכדורגל לבין הלהט של הכתיבה השיב שרבני: "כתיבה זה לבוא ולא להרים, אלא לתת עין עקומה לשוער בפינה. להביא את המשפט הנכון שאף אחד לא מצפה לו. אורי מלמיליאן היה כותב זן. מה זה כותב זן? הוא היה מביא לך 'משפטים' בשלוש שורות. היה כותב שירת הייקו" (ראיון מצולם למגזין הנוער של ערוץ הספורט, מראיין: עמרי אפק, 2 ינואר 2012). לדידו של שרבני, לכתיבה כמו לכדורגל יש אפקט של הפתעה שמעורר ומסקרן את הקורא/הצופה.

**מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות**

בספר השירה ממנו לקוח השיר "המדינה שכחה תינוק במכונית (וזה אתה)" ישנם יותר משישים שירים שנכתבו לאורך השנים. כתיבתו של שרבני מאופיינת בלשון ישירה, יום יומית (נוטה לעיתים למשחקי מילים), מדוברת ונטולת מליצות ועומס תיאורים פיגורטיביים. החומרים שמהם עשויה שירתו הם חומרי המציאות היום יומית. שרבני מחובר למציאות חיבור פיזי, מידי ובלתי אמצעי ונוטה לשאוב ממנה מומנטים מוגדרים ורגעיים אותם הוא מייצג בשיריו.

המדינה שכחה תינוק במכונית (וזה אתה) – קריאה ועיון בשיר

נושא השיר

בקריאה ראשונה שיר זה מצטייר כשיר פוליטי שמותח ביקורת על יחס השלטון כלפי אזרחיו. השיר עוסק באטימות, בניכור ובחוסר האמפתיה כלפי האזרח הקטן, וכן מציג את התנהגותה ואופני פעולתה הקלוקלים של המדינה ויוצא נגד הדרכים שבהן מממשת המדינה את שלטונה. כותרת השיר היא מטאפורה שבמאמר מוסגר מבארת את עצמה ובמידה רבה לא מותירה מקום לספק. המשורר יוצר זהות בין ה'תינוק' לבין הקורא כשהוא אומר לו באופן מפורש שהוא התינוק שנשכח במכונית על-ידי המדינה.

השיר אם כן עוסק בפער המשמעותי בין האינדיבידואל לבין מנגנוני הכוח והשליטה שכופים עליו את התנהלותו ואת אורח חייו. בשיר זה מעמיד הדובר זה מול זה את האדם היחיד (אותו מכנה שרבני "תינוק" או "ילד") מול "המדינה", דהיינו מערכות השלטון והמנהיגים ולאורך השיר כולו ממחיש הדובר את הריחוק והניכור שקיימים ביניהם ואת חולשתו וחוסר האונים של היחיד מול כוחו של השלטון.

לשם המחשת הרעיון המרכזי בשיר וייצוג משמעותו, שרבני עושה שימוש מטאפורי בתופעה הטראומטית והקשה של שכחת תינוקות/ילדים ברכב. המשורר מפנה אצבע מאשימה כלפי המדינה ששכחה את האזרח הקטן והודות להתנהלותה הרשלנית הביאה עליו חורבן וכליה. מה שעשוי לרכז האשמה חמורה זו היא שמדובר בשכחה ולא בכוונת זדון. עצם השימוש בפועל 'שכחה' מצביע על כך שהתוצאה העגומה של הזנחת האזרח ודחיקת צרכיו לשוליים היא אולי פועל יוצא של ה"עיוורון" שבו לוקים נציגי השלטון שעה שהם תופסים את השלטון ומתרחקים

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

מהרחוב, מהאזרחים ומחיי היום יום השגרתיים. ככל הנראה המרחק הזה מקשה על השלטון להבחין בפגמים החברתיים ולתקון את המעוות.

כרקע לעיון בשיר ניתן לקיים שיח קצר בנושא משמעות המושג 'דמוקרטיה' ובגישות שונות של שיטות ממשל דמוקרטיות. מקור המושג 'דמוקרטיה' הוא מיוונית. 'דמוס'-עם, קרטוס-שלטון, כלומר שלטון העם. ביוון העתיקה בפוליס (עיר-מדינה) היתה נהוגה דמוקרטיה ישירה שבה אזרחי המדינה (גברים בלבד) לקחו חלק פעיל בשלטון ובניהול המדינה. בעת המודרנית, בשל קשיים טכניים שנובעים מהכמות הגדולה של האזרחים, נהוגה ברוב המדינות הדמוקרטיות בעולם דמוקרטיה עקיפה שבמסגרתה אזרחי המדינה בוחרים נציגים שיפעלו בשם תפיסת העולם שלהם. המדינות הדמוקרטיות נבדלות זו מזו בין השאר בפן החברתי-כלכלי: ישנן מדינות שמיישמות מדיניות סוציאל-דמוקרטית ויש כאלה שפועלות לפי מדיניות ניאו-ליברלית. בעוד שהגישה הראשונה דוגלת בקיומה של מדינת רווחה ושמה דגש על ערך השוויון ועל מעורבות השלטון בכלכלה בכדי לצמצם עד כמה שניתן פערים חברתיים, הגישה השנייה שמה במרכז את ערך החירות ודוגלת במעורבות מינימלית עד כמעט לא קיימת בכלכלה בכדי ליצור תחרות חופשית בשוק. בשיר זה דומה כי הדובר מותח ביקורת על המדיניות השנייה הניאו-ליברלית שבה קיימים פערים חברתיים ורווחתו של האזרח הקטן אינה בראש מעניינו של השלטון.

קריאה אחרת לשיר מציע שרבני עצמו בראיון שקיים עם אריאל קלצ'קין. כשנשאל על נושא השיר השיב שרבני: "זה שיר סוציולוגי כי אנשים שוכחים אנשים אחרים. זה יכול להיות גם בממשלת ימין וגם בממשלת שמאל... אנשים שוכחים. אם שכחו תינוק, ההורים שכחו, שלא נדע, גם המדינה בעצם שכחה תינוק. המדינה שוכחת תינוקות: זקנים במסדרונות בית חולים... כולנו תינוקות. משהו צריך לגדל אותנו ולפעמים שוכחים" ("ברדיו עם קלצ'קין", 12.3.20). לפי דבריו של שרבני, השיר עוסק בתחושה הקיומית של בדידות וחוסר אונים. חרדת הנטישה היא הקו המנחה בשיר. התחושה של הנזקקות והצורך בחסות, במקלט ובמקום בטוח היא התחושה העמוקה והדומיננטית של הדובר בשיר. הכמיהה הפנימית הקיומית לקרקע יציבה בעולם המודרני שאפוף בחוסר וודאות היא נושא השיר. האדם היחיד נתפס בשיר כיצור נטול חוסן כמי שמשווע לטיפול ולהגנה, ואילו הגורמים האמונים על משימה זו מתנערים ממנו ומפקירים אותו. האווירה בשיר היא אווירה של חוסר אונים מצד אחד וחוסר מוצא מצד שני.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

עיון בשיר

בשני הבתים הראשונים מתוארת המטאפורה של שכחת תינוק ברכב. ישנה כאמור אנלוגיה בין היחסים בין ההורה לבין התינוק לבין המדינה ויחסה לאזרח. כשם שההורה אחראי לשלום ילדו ולרווחתו, כך המדינה אמורה להתייחס לאזרח שנמצא תחת חסותה. האזרח במדינה מכונה על ידי הדובר 'תינוק' משמע יצור קטן ממדים, חסר אונים וחסר ישע שזקוק לטיפול מתמיד ומתמשך של מי שגדול ובוגר ממנו שיפרוש את חסותו עליו, במקרה זה זאת כאמור המדינה. נקודת המוצא היא חוסר האונים של התינוק/אזרח ואי היכולת שלו לדאוג לעצמו בכוחות עצמו. נקודת מוצא זו שמהווה הנחת יסוד בשיר מזמנת שיח בשאלה מה מידת כוחו של האזרח היחיד במדינה? האם יש בכוחו להשפיע ולשנות את פני המציאות או שמא הוא נטול השפעה ונתון לחסדיו של השלטון.

בשני הבתים הראשונים מתוארת הסיטואציה המבהילה של הינעלות ברכב באופן פיגורטיבי ומוחשי. תחושת החנק ("חלונות סגורים ללא אפשרויות", "הטמפרטורות רק עולות, עולות", "הידיות נעולות") יוצרת תחושה קשה של קלסטרופוביה וחרדה. "בין התקוה למציאות, בתוך האטימות" - המציאות מיוצגת כאנטיתזה לתקווה, ככלא אטום ומחניק שבו כלוא האזרח. השימוש במילה "אטימות" יוצרת מבע דו-משמעי: הרכב אטום שלא מוזרם לתוכו חמצן וכן האטימות שמיוחסת למדינה שאטומה לצרכי אזרחיה. כמו כן, השורה האחרונה בבית "הטמפרטורות רק עולות, עולות" מצביעה על כך שלא מדובר במצב סטטי כי אם דינמי שרק הולך ומחמיר.

הבית השני חוזר על כותרת השיר ועל השורה הראשונה של הבית הראשון, ושוב מוצגת התמונה המטרידה של התינוק/האזרח שכלוא בתוך מכונת בעוד שהחמצן הולך ואוזל. בשני הבתים הראשונים בולט הניגוד בין הפנים לבין החוץ. בחוץ העולם שייך לבעלי השליטה והכוח. "החליפות חולפות בחלונות כהים" השימוש במטונימיה זו (שהיא גם משחק מילים) נועד להצביע על העשירים שלובשים חליפות וחולפים על פני הרכב הנעול מבלי לשים לב אליו. חשוב להדגיש כי החלונות מופיעים פעמיים בבית הראשון: בפעם הראשונה ברכב שבו כלוא האזרח "החלונות סגורים ללא אפשרויות", כלומר ללא דרך מילוט כלשהי, ובפעם השנייה החלונות הם

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

של בעלי הכוח. חלונות רכביהם כהים משמע שמי שנמצא בתוך הרכב יכול לראות את החוץ, ואילו המבט ההפוך הוא בלתי אפשרי. האזרח לא מקבל גישה לצפות ביושבי הרכב היוקרתי, אולם הם יכולים לצפות בו ולהבחין בו אם רק היו פוקחים את עיניהם ומביטים סביבם.

"בחוץ מילים זולות/ בטלוויזיה כבר יכריזו על מותך/ עוד מקרה של הזנחה"- אמצעי התקשורת, טוען הדובר באירוניה ובסרקזם, ימהרו לקטלג את הפשע שנעשה לאזרח ב"מילים זולות" תחת הקטגוריה של "הזנחה". משתמעת ביקורת לא רק על מנהיגי המדינה שהפשע הזה הוא רק אחד מיני רבים שביצעו, אלא גם על התקשורת שממהרת לפרסם ולצאת בכותרות מבלי לחקור לעומק את הסיפור ולזעוק את זעקתו של האזרח שלא נשמע קולו. התקשורת במשטר דמוקרטי אמורה להוות מנגנון ביקורת ופיקוח על רשויות השלטון ולהביא לידיעת הציבור על כשלים בהתנהלותה, כמו גם לייצג את האינטרסים של קבוצות מיעוט או אזרחים שנפגעים על ידן. אולם לפי דברים אלה אין היא ממלאת את ייעודה, אלא רק מחפשת סקופים וכותרות עסיסיות.

בשני הבתים הבאים מפרט הדובר את דרך התנהלותו המשובשת של השלטון. בבית השלישי מצביע הדובר על תופעת העדר. הוא משתמש במטאפורה מעולם הכדורגל לשם כך. "המדינה הצליחה להכניס שיר ליציע/ כולם שרים, מי שלא קופץ – פגיע". המדינה היא זו שמכתיבה את הקצב. כולם חייבים לשיר את אותו השיר. האזרחים, כמקשה אחת, חייבים ליישר קו עם מדיניות הממשלה אחרת ייפגעו. בדברים אלה מצביע הדובר על ביטול חופש ביטוי או כל מרחב של אינדיבידואליות וייחודיות. מי שיחרוג מהקווים עלול לשלם מחיר יקר של תיוגו כחריג, כ'אחר', כמוקצה וכתוצאה מכך לסבול מיחס מפלה ולא שוויוני. ניתן לשער כי המשורר בחר דווקא בתיאור הלקוח מעולם הכדורגל בכדי לרמוז על אווירת האלימות השוררת במגרשי הכדורגל ועל העוינות בין קבוצות יריבות. אווירה כזו של מתח מעוררת את הצורך להשתייך מתוך המחשבה כי השתייכות לקולקטיב מקנה מידה מסוימת של ביטחון קיומי. בית זה מדגיש את ההנחה כי המדינה אינה בוחנת את האדם כאינדיבידואל, אלא ממבט-על רואה רק את הקולקטיב.

בבית זה מופיע עניין נוסף הקשור למקורות מהם שואבת המדינה את הלגיטימציה שלה. "המדינה הלכה לרב שלה למצוא פרצה/ יש אוקי, זה משרת אותנו/, צא לדרכך, שים צדקה, השקט את מצפונך". הסמכות הדתית בדמות מוסד הרבנות היא המקור שנותן הכשר לפעילותו של השלטון. משפט זה ממחיש את הקשרים בין הסמכות החילונית של המדינה לבין הסמכות

**מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות**

הדתית. למדינה יש "רב משלה" שבמקרים שבהם היא מבקשת לפעול שלא על פי אמות מידה מוסריות או באופן שאינו עומד בסטנדרטים מקובלים היא פונה אל הרב מתוך תקווה שייתן הכשר/ברכה לפעולותיה. כמו כן, במשפט זה נקודת המבט מוסטת והקול המדבר בשיר הוא קולו של השלטון ("זה משרת אותנו"). "צא לדרכך, שים צדקה, השקט את מצפונך", דברים אלה מכוונים למנהיג שפועל באופן לא מוסרי אם כי חוקי על-פי החלטת הרב שהיא לבסוף מכריעה את הכף. בכדי "להשקיט את המצפון" (אם קיים בכלל), המנהיג שם צדקה בקופה (כנראה ביציאה שלו מבית הרב). צדקה זו אינה צדקה לשם מעשה חסד אלא כסוג של אקט המריח כשוחד, שאמור לחפות על מעשה העוול שעושה המנהיג.

דבריו של שרבי מתכתבים עם תוכחת נביאי ישראל נגד מנהיגי העם וחטאיהם המוסריים. במקרא מופיעה שורה ארוכה של נביאים (עמוס, ישעיה, ירמיה, מיכה ואחרים) שניבאו בתקופות שונות נבואות זעם על חורבן וגלות שקרבים ובאים הודות לחטאי מנהיגי העם. לדוגמה הנביא ישעיה שניבא נבואת זעם בירושלים שעה שאיום החורבן על-ידי האימפריה האשורית היה קרוב מאי פעם. נבואת הזעם של הנביא מכוונת כלפי מנהיגי העם: "שָׁרִיף סוֹרְרִים, וְחִבְרֵי גִבְבִּים--כָּלֹ אֱהָב שָׂחַד, וְרִדְף שְׁלֹמֹנִים; יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ, וְרֵיב אֶלְמָנָה לֹא-יָבֹא אֲלֵיהֶם" (ישעיה א' כ"ג) - מנהיגי העם סרו מן הדרך הטובה, הם נהגו לגנוב, לקחת שוחד ולרדוף בצע. הם לא פעלו למען הגנה על החלשים בחברה (הגר, היתום והאלמנה) והיו עסוקים בטובות הנאה למען רווח אישי. לדידו של הנביא, הם אחראיים לחורבן שעתיד לבוא שכן הם היוו דוגמה רעה לעם שחיקה אותם והלך בעקבותיהם, בדרכם הרעה.

בבית הרביעי ממחיש הדובר כיצד השלטון הינו משענת קנה רצוץ עבור אזרחיו. לשם כך הוא משתמש שוב בחומרים מהמציאות הישראלית (כפי שכבר עשה בבתים הקודמים: כדורגל, רבנים ומקובלים) והפעם בדמותה של אראלה ממפעל הפיס. "המדינה מחכה ליד הטלפון, מתפללת לאראלה" - הציפייה ליד הטלפון לזכייה בפיס היא מטאפורה לכך שהשלטון מגשש באפילה, לא בטוח בדרכו, נטול אידיאולוגיה סדורה שמנחה את צעדיו. האזרח הוא רק עוד "מספר על הכרטיס [...] מגורד מהחיים". בביטוי דו-משמעי זה ממחיש הדובר את המצוקה שבה שרוי האזרח הקטן שנאבק בכדי לשרוד את היום-יום, ומחפש באופן נואש כל הזדמנות שנקרית

**מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות**

בדרכו ל"פתח נשימות", דהיינו לרגע של שלווה ואושר בעוד שהשלטון לא מהסס להמר על אושרו ועל רווחתו.

בבית החמישי באמצעות משחק מילים יוצר הדובר קשר ישיר בין בעלי ההון ובין הכוח הרב שיש בידם להשפיע. ישנה הבחנה ברורה בין אותם "בעלי ההון" לבין האזרח היחיד נטול הכוח וההשפעה שתלוי בחסדיהם של החזקים ושחיו תלויים במידה רבה בהם במידת הרצון שלהם להושיט לו יד. כמו כן, מדגיש הדובר כי בכדי להציל את הדובר צריך "לשבור את החלון", כלומר יש 'מחיר' להצלתו. ניתן להניח שהשורה האחרונה בשיר "תתבשל ילד, תתבשל" מצביעה על כך שלא תהיה לו ישועה וכי המדינה לא 'תשבור את החלון' למענו ודינו למעשה כבר נחרץ.

לסיכום, שרבני משתמש כאמור בפיסות מציאות לוקאלית ישראלית שמוכרת לכל אזרח שחי במדינה זו – התופעה הכואבת של שכחת ילדים ברכב, האווירה במגרשי הכדורגל, הקשר בין פוליטיקאים לרבנים, ההימורים בלוטו, הקשר בין הון לשלטון והפערים החברתיים – ויוצק מהם שיר שמטרתו למתוח ביקורת על העיוורון שלוקה בו השלטון כלפי אזרחיו ועל אוזלת ידו להושיע ולסייע לאלה המצויים במצוקה. השיר בנוי מחמישה בתים שהולכים ומתקצרים. מגמה זו של קיצור הדיבור ממחישה באופן מילולי את כמות החמצן שהולכת ואוזלת לילד/אזרח שכלוא ברכב עד אשר נחתם השיר בשלוש מילים שמותירות רושם קשה ומבשרות למעשה על גורלו המר "תתבשל, ילד, תתבשל".